

PEDERSÖRE

Beredskapsplan för Miljöhälsan Kallan Ympäristöterveys

Godkänd i Miljöhälsovårdsnämnden 26.9.2024 § 35

Uppdaterad 7.5.2026 § 23

Innehållsförteckning

I Inledning	I
1.1 Beskrivning av Miljöhälsan Kallan	1
1.1.1 Uppgifter	1
1.1.2 Organisation och verksamhet	1
1.1.3 Personal	2
1.1.4 Utrymmen och utrustning	3
2 Strategisk beredskapsplan	3
2.1 Störningssituationer under normala förhållanden	4
2.1.1 Laboratorietjänster	5
2.2 Hotmodeller och riskbedömning	6
2.3 Lokala hot och risker samt åtgärder vid farosituationer	6
2.3.1 Störningar i hushållsvattnet	6
2.3.2 Störningar i bad- och bassängvatten	8
2.3.3 Livsmedelsburen epidemi	8
2.3.4 Störningar i inomhusluften	9
2.3.5 Kemiska olyckor	10
2.3.6 Förhöjd strålningsrisk och strålningsolyckor	10
2.3.7 Veterinärmedicinska risker	10
2.3.8 Veterinärmedicinsk epidemi	11
2.3.9 Störningar i elförsörjningen	11
2.3.10 Eldsvådor och andra storolyckor inom samarbetsområdet	11
2.3.11 Störningar i datatrafiken och informationssystemen	12
2.3.12 Övriga riskfaktorer	12
3 Operativ beredskapsplan	12
3.1 Ledningssystem vid störningssituationer	13
3.1.1 Kommunernas krisledningsgrupper	13
3.1.2 Avdelningens egna ledningsarrangemang under störningar	13
3.2 Arrangemang för att larma och informera ledningen och nyckelpersoner	13
3.2.1 Miljöhälsan Kallans alarmeringsschema	13
3.2.2 Information till allmänheten	14
3.3 Samarbete med olika aktörer	14
3.4 Handlingskort för störningssituationer	14
3.5 Utveckling av den egna verksamheten	14
3.6 Uppdatering av beredskapsplanen	14
4 Beredskapsplan för undantagsförhållanden	15

4.1 Undantagsförhållandens inverkan på verksamheten vid Miljöhälsan Kallan	15
4.1.1 Tryggande av vattentillgången	15
4.1.3 Undantag för social- och hälsovårdstjänster	15
4.2 Statlig styrning av kommunernas verksamhet under undantagsförhållanden	16
4.3 Avdelningens verksamhet under olika nivåer av beredskap	16
4.3.1 Basberedskap.....	16
4.3.2 Höjd beredskap.....	16
4.3.3 Full beredskap	17
4.4 Reserveringar	17
Källor	18

I Inledning

Beredskapsplanering utgör en central del av alla organisationers förberedelser för störningssituationer. Kommunerna i Finland är skyldiga att genom beredskapsplaner och förberedelser se till att deras uppgifter kan skötas så bra som möjligt såväl i störningssituationer som under allvarigare undantagsförhållanden (beredskapslagen 1552/2011, § 12).

För Miljöhälsan Kallans del är det lagstadgat att utarbeta en beredskapsplan för samarbetsområdet (Jakobstad, Pedersöre, Nykarleby och Larsmo) enligt livsmedelslagen (297/2021) § 27 punkt 8 och hälsoskyddslagen (763/1994) § 8. Beredskapsplanen utgör en del av samtliga samarbetskommuners egna beredskapsplaner och är uppdelad i en allmän beredskapsplan som är offentlig och en avdelningsspecifik plan med tillhörande bilagor som är sekretessbelagda. Beredskapsplanerna används som ett verktyg vid störningssituationer.

Den allmänna beredskapsplanen består av en allmän del, strategisk del, operativ del samt en del som beskriver åtgärder vid undantagsförhållanden.

I.1 Beskrivning av Miljöhälsan Kallan

Nedan följer en kort beskrivning av Miljöhälsan Kallans organisation. Syftet med detta underkapitel är att ge en bild av verksamhetens uppgifter och uppbyggnad för att kunna analysera aspekter som påverkar verksamhetens säkerhetsförutsättningar och beredskapsplanering.

I.1.1 UPPGIFTER

Miljöhälsan Kallans verksamhet är lagstadgad för samarbetsområdets kommuner och omfattar lagstadgade uppgifter enligt hälsoskydds-, livsmedels-, tobaks- och veterinärvårdslagen.

Verksamhetens mål är att trygga en hälsosam livsmiljö för invånarna och djuren i vårt område samt att förebygga, minska och undanröja sådana faktorer i livsmiljön som kan orsaka hälsofara.

I.1.2 ORGANISATION OCH VERKSAMHET

Staden Jakobstad, Larsmo kommun, Nykarleby stad och Pedersöre kommun har ingått avtal om att bilda ett samarbetsområde med ett gemensamt organ i enlighet med kommunallagen (410/2015) § 51 och lagen om samarbetsområden för miljö- och hälsoskyddet (410/2009) för att inom avtalskommunerna sköta miljöhälsovård och veterinärvård. Enligt avtalet är Pedersöre kommun ansvarig kommun för verksamheten och fungerar som förvaltningsenhet för den gemensamma miljöhälsovårdsnämnden. För miljöhälsovårdsnämnden finns det en instruktion uppgjord.

Miljöhälsan Kallan består av tre verksamhetsområden, administrationen, hälsoinspektionen och veterinärvården. Hälsoinspektionen utövar tillsyn enligt livsmedels-, hälsoskydds- och tobakslagen. Detta sker genom inspektioner, provtagningar och rådgivning. Målsättningen är en trygg och hälsosam livsmiljö för områdets alla invånare. Tillsynen är riskbaserad, d.v.s. tillsynen riktas till de områden där riskerna är som störst. Tillsyn som baserar sig på klagomål eller misstanke prioriteras och påbörjas så snabbt som möjligt.

Veterinärvården erbjuder grundläggande veterinärvårdstjänster dagtid samt akut vård 24/7 för samarbetsområdets nytto- och sällskapsdjur. Veterinärvården har även en beredskap för hantering av djursjukdomar samt övervakning av misstänkta smittosamma sjukdomar och zoonoser. Förebyggande tillsyn utövas över animaliska biprodukter, djurskydd, import av djur, anmälnings- och tillståndspliktiga verksamheter samt djurtransporter.

1.1.3 PERSONAL

Personalen vid Miljöhälsan Kallan består av:

Tjänsteinnehavare:

- Chef för miljöhälsovården
- Hälsoinspektörer, 7 tjänster samt en tidsbunden kombinerad tjänst som hälsoinspektör – provtagare t.o.m. 31.12.2028.
- Hygienikerveterinär, 1 tjänst
- Tillsynsveterinär 2 tjänster
- Praktiserande veterinärer, 4 tjänster

Befattningar:

- Avdelningssekreterare
- Klinikbiträde, 2 st

Till personalens uppgifter hör:

Chefen för miljöhälsovård	Leder verksamheten och beslutar om fördelningen av uppgifterna. Vid krissituationer är chefen för miljöhälsovården placerad i Pedersöres ledningscentral eller i någon av samarbetskommunernas ledningscentraler
Hälsoinspektörer	Övervakning samt provtagning inom samarbetsområdet
Hygienikerveterinär	Tillsynsuppgifter enligt livsmedelslagen och bistår vid behov tillsynsveterinären. Fungerar även som ersättare för chefen för miljöhälsovård
Tillsynsveterinär	Tillsynsuppgifter inom veterinärvård samt djurskydd inom samarbetsområdet
Praktiserande veterinärer	Ansvarar för den kliniska veterinärvården inom samarbetsområdet samt vid behov bistår tillsynsveterinären
Avdelningssekreterare	Kansliuppgifter

1.1.4 UTRYMMEN OCH UTRUSTNING

Utrymmena som Miljöhälsan Kallan har till förfogande består av kontors- och mötesutrymmen samt veterinärmottagning i Pedersöre. Utrymmena har tydligt utmärkta utrymningsvägar och brandsläckare. Personalen har personliga datorer och telefoner. Största delen av kommunikationen sker i form av telefonsamtal och e-postmeddelanden. För transporter till och från olika tillsynsobjekt och kunder använder personalen sig av sina egna bilar.

Miljöhälsan Kallan har till sitt förfogande en hel del utrustning och mätare som arbetet under normala förhållande kräver, men även sådant som kan vara nödvändigt vid eventuella störningssituationer. Lämplig skyddsutrustning används och varierar beroende på uppgifternas natur och vilka risker de medför. Dessa risker analyseras regelbundet genom att meddela förmännen om nära ögat situationer eller observationer som kan medföra en fara för hälsan.

Utöver detta finns ett så kallat "beredskapspaket" till förfogande. Paketet är till för att säkerställa att olika provtagningar och mätningar kan utföras i de flesta situationer som uppstår. Paketets innehåll kontrolleras regelbundet för att säkerställa att all nödvändig utrustning är i gott skick, och ny utrustning läggs till vid behov.

2 Strategisk beredskapsplan

I den strategiska beredskapsplanen beskrivs olika förberedelser som Miljöhälsan Kallan vidtar för att förebygga störningssituationer och utveckla beredskapen inom den egna sektorn. I den strategiska beredskapsplanen definieras vilka vitala och kritiska funktioner som finns vid Miljöhälsan Kallan samt hur kontinuiteten inom dessa funktioner säkerställs under störningar. Den strategiska beredskapsplanen innehåller också en hot- och riskbedömning sedd ur avdelningens perspektiv. Slutligen fastställer den strategiska beredskapsplanen även ett antal övriga åtgärder som behöver vidtas på avdelningen i syfte att säkerställa sektorns beredskap inför störningssituationer.

Miljöhälsan Kallan har en skyldighet att förbereda sig för olika störningssituationer. En störningssituation kan vara överraskande eller plötsliga hot eller händelser under normala förhållanden, störningssituationer eller undantagstillstånd, vilka kan äventyra samhällets säkerhet eller befolkningens livsmöjligheter och vars kontroll kan fordra ledningsmodeller och information som avviker från det normala. En och samma störningssituation kan omfatta flera hotbilder. I detta kapitel förklaras vad störningssituationer innebär och hur de påverkar Miljöhälsan Kallans verksamhet.

Inom tillsynsområdet finns en utredningsgrupp för livsmedels- och vattenburna epidemier utsedd i enlighet med Statsrådets förordning om utredning av livsmedels- och vattenburna epidemier (1365/2011) § 4.

2.1 Störningssituationer under normala förhållanden

Störningssituationer inom Miljöhälsan Kallan under normala förhållanden kan uppkomma då vatten, (dricks- eller badvatten), födan eller luften förorenas av mikrober, kemikalier eller radioaktiva ämnen. Det kan även vara frågan om störningar i datanätet, eldistributionen, smittsamma djursjukdomar och zoonoser. I dessa fall förfar man enligt den lagstiftning som används under normala förhållanden. Samma resurser som används under normala förhållanden utnyttjas vid olika störningssituationer.

Allmänna särdrag för störningssituationer:

- Överraskande uppkomst, vilket medför att förberedelsetiden är knapp
- Ett hot mot hälsan eller en potentiell farlig situation som väckt offentlig uppmärksamhet och oro bland befolkningen. Hanteringen av dessa situationer fordrar resurser eller expertis utöver rutinkapaciteten. Vanligtvis är störningssituationer kortvariga och leder inte till storolyckor eller undantagsförhållanden. Störningssituationerna kan vara olika till sin natur. Trots olikheterna har situationerna vissa gemensamma drag och det är således möjligt att i förväg förbereda sig för dem.

Miljöhälsan Kallans uppgifter vid störningssituationer är att:

- Bedöma de sanitära olägenheter som störningssituationen orsakat och utfärda föreskrifter för att förebygga och / eller undanröja dessa. Sådana åtgärder kan vara att avbryta vattendistributionen, dra bort ett livsmedel från marknaden, stänga skolor eller isolera områden.
- Ge korrekt information om den rådande störningssituationen åt befolkningen, massmedier, samarbetsparter och grannkommunerna. Miljöhälsan Kallan har uppgjort en plan för hur vi ger ut denna information.
- Ge experthjälp till övriga myndigheter vid beslutsfattandet. Dessa myndigheter kan vara till exempel räddningsväsendet, polisen, miljövärden, hälso- och sjukvården eller undervisningsväsendet.
- Följa upp situationen och miljön ur hälsoperspektiv. Det kan vara övervakningsplikt vid vattentäkter, kontroll av sjukfrekvensen och vidareutredning av epidemikällan.
- Utfärda föreskrifter för att hantera och avvärja störningssituationerna till exempel bestående föreskrifter, ändrade tillståndsvillkor eller effektivare övervakning.
- Utföra inspektioner, provtagningar samt verkställande uppgifter i samband med bekämpning av smittsamma djursjukdomar

Ledningsansvaret vid olika störningssituationer fördelas enligt nedanstående tabell:

Situation:	Ledningsansvar:
En situation som orsakats av en olycka	Räddningsväsendet
En situation som orsakats av avsiktlig eller kriminell verksamhet	Polisen
Epidemi av smittsam sjukdom	Hälso- och sjukvården
Vatten- och livsmedelsburen epidemi	Miljö- och hälsoskyddet
Veterinärmedicinsk epidemi och zoonoser	Livsmedelsverket
Akut strålrisksituation	STUK ger rekommendationer och upprätthåller nationell lägesbild, beslut på basen av STUKs rekommendationer fattas av ministerier, Livsmedelsverket och Tillstånds- och tillsynsverket
Exceptionella naturförhållanden eller någon annan övermäktig händelse som leder till översvämning eller någon annan sådan förändring i vattendrag eller dess vattenförhållanden som kan orsaka allmän fara för människors liv, säkerhet eller hälsa, stor skada för allmänintresset eller stor och omfattande skada för enskilda intressen (587/2011, 18 kap. 4 §)	Tillstånds- och tillsynsverket och Livskraftscentralen
Sanitär olägenhet som breder ut sig över ett vidsträckt område eller annars är speciellt betydelsefull (52 § i Hälsoskyddslagen 763/1994)	Tillstånds- och tillsynsverket

2.1.1 LABORATORIETJÄNSTER

Miljöhälsan Kallan har avtal med ett laboratorium som utför våra laboratorieundersökningar av hushålls- och badvatten. Utöver de planerade vattenprovtagningar som Miljöhälsan Kallan utför, ingår i avtalet även att laboratoriet utanför normal arbetstid kan ta emot hushållsvattenprover för analys vid misstanke om vattenburna epidemier.

2.2 Hotmodeller och riskbedömning

Miljöhälsan Kallan skall förbereda sig på olika typer av störningssituationer både under normala- och undantagsförhållanden. Händelserna kan indelas i N- (atom), B-(biologiska) och C- (kemiska) situationer.

N-atom (nuclear)

Dessa situationer kan vara strålningsolyckor, kärnkraftsolyckor, olyckor vid transport av kärnbränsle eller kärnvapenolyckor.

B-biologisk

Biologiska situationer kan vara större smittsamma epidemier, omfattande vattenepidemier, matförgiftningar i stor skala, allvarliga djursjukdoms- eller zoonosepidemier eller vittomfattande sjukdomar (pandemier) som förorsakas av mikrober eller deras toxiner.

C-kemisk

Kemiska situationer kan vara en brand, explosion eller läckage i processen vid en produktionsanläggning eller lager, olyckor i samband med farliga transporter, kemikalier som hamnar i livsmedel eller osakligt undanröjande av kemikalier.

För att trygga miljö- och hälsoskyddet för befolkningen under störningssituationer och undantagsförhållanden har ett nätverk av NBC-laboratorier på central, regional och lokal nivå skapats. Syftet är att reda ut farliga situationer som strålning, mikrober och kemikalier samt att ge anvisningar om hur faran kan avvärjas. Strålsäkerhetscentralen (STUK) fungerar som centrallaboratorium vid strålningsituationer (N-situationer). Hälso- och sjukvårdens landsomfattande biologiska och kemiska laboratoriesystem är uppbyggt i tre faser och utgörs av lokal, regional- och centrallaboratorier. Institutet för hälsa och välfärd (THL) ansvarar för den biologiska och kemiska övervakningsplaneringen tillsammans med Livsmedelsverket samt Arbetshälsoinstitutet. Utöver det har försvarsmakten även ett eget laboratoriesystem. Systemet kompletteras med vissa laboratorier vid universiteten och vid de centrala sjukhusen.

2.3 Lokala hot och risker samt åtgärder vid farosituationer

Beredskap handlar om att man bevakar omvärlden, bedömer riskerna och säkerställer att uppgifterna kan skötas så störningsfritt som möjligt i alla situationer. Därför är det viktigt att man på förhand identifierar potentiella risker som hotar de kritiska funktionerna samt hurdana konsekvenser de skulle innebära.

I detta kapitel presenteras möjliga risker och störningssituationer inom samarbetsområdet och hur de påverkar Miljöhälsan Kallans verksamhet.

2.3.1 STÖRNINGAR I HUSHÅLLSVATTNET

Hushållsvatten är en av de viktigaste tillgångarna såväl för människorna som för djuren. Därför är det ytterst viktigt att distributionen av vatten säkerställs under såväl normala förhållanden som i undantagssituationer, samt att vattnet är drickbart och inte innehåller några farliga

mikrober eller för höga värden av något kemiskt farligt ämne.

Inom verksamhetsområdet finns många vattenverk. De största vattenverken är Jakobstads Vatten, Pedersöre Vatten, Nykarleby Kraftverk och Larsmo Vattentjänstverk. Alla vattenverk har en skyldighet att utarbeta egna beredskapsplaner för störningssituationer och i dessa finns en grundligare genomgång hur respektive vattenverk opererar vid olika störningar och vilka åtgärder som tas för att förebygga sådana. I samband med den regelbundna tillsynen granskar Miljöhälsan Kallan att vattenverken har förberett sig för olika störningssituationer.

Det finns en mängd olika sätt som hushållsvattnets kvalitet kan försämrats på och även en mängd olika orsaker till dessa. Om vattnet blir förorenat kan många personer väldigt snabbt drabbas. Det kan även ta en lång tid att konstatera att dessa personer har insjuknat till följd av att just hushållsvattnet har förorenats. Därför är det viktigt att man agerar så fort som möjligt vid minsta misstanke om att vattenkvaliteten har eller kan försämrats till följd av någon störning. För att upptäcka eventuella föroreningar eller andra brister så fort som möjligt gör Miljöhälsan Kallan inspektioner och tar vattenprov regelbundet vid alla vattenverk.

Nedan finns listade de mest sannolika orsakerna att vattenkvaliteten försämrats samt de största riskerna för att en vattenburen epidemi uppstår.

Förorening av patogena mikrober

Ytvatten skall alltid behandlas och desinficeras innan det distribueras till konsumenterna. Eftersom det samma inte gäller för grundvatten är dessa mera sårbara för mikrobiologisk förorening. Mikrobiologiska föroreningar kan till exempel orsakas av att brunnar är i dåligt skick vid vattentäkterna. För att förebygga detta fäster Miljöhälsan Kallan stor vikt på brunnarnas skick i samband med inspektioner av vattenverken.

Kemisk förorening av hushållsvattnet

Kemiska föroreningar i hushållsvattnet kan uppstå när råvattenkällan direkt förorenas, en fel dosering av en processkemikalie sker vid vattenverket eller genom att vattnet förorenas vid till exempel en trafikolycka. För att förebygga feldosering är det viktigt att vattenverken regelbundet kontrollerar, underhåller och kalibrerar sina apparater som doserar processkemikalier.

Funktionsstörningar i vattentjänstsystemet

Till följd av en tryckförändring kan vattnets strömningsriktning ändras i nätet och vattenkvaliteten försämrats. Även en återströmning till vattenledningsnätet kan orsaka en allvarlig fara för vattnets kvalitet.

En översvämning som orsakas av regn eller snösmältning kan försämma kvaliteten på hushållsvattnet. Det kan uppstå risker om översvämningssvatten sköljer över vattentäkter, hushållsvattenbrunnar, förorenade jordområden, komposteringsfält, deponier, hamnar, varv, bränsle- och kemikalielager, avfallshanteringsplatser samt bland- och spillvattenavlopp. Ytvattnet och djurspillning eller kemikalier som spolats med vattnet kan nå grundvattenbrunnar om brunnarnas

tätningar brister. Kvaliteten på grundvattnet kan försämrats om ytvattnet blandas med grundvattnet till följd av det förkortade kretslopp som översvämningen orsakar.

Ökad förekomst av cyanobakterier

En stor del av cyanobakterierna producerar lever- och nervtoxiner (gifter). Dessutom producerar cyanobakterierna föreningar som orsakar till exempel magsmärtor, huvudvärk, hudutslag eller irritation i halsen, näsan, ögonen och öronen vid exponering via dricksvattnet, huden eller andningen. Vattenverken bör aktivt följa med förekomsten av cyanobakterier (blågröna alger) i råvattenkällan för att förhindra att sådana finns kvar i vattnet när det når konsumenten. Speciellt i ytvatten kan stora förekomster uppträda under sommarhalvåret. De flesta cyanobakterier försvinner i början av vattenbehandlingen i samband med fällning, sedimentering och filtrering.

Ytterligare problem vid störningar i vattenförsörjningen

Störningar i vattenleveransen orsakar inte bara problem för människorna utan även djuren. Kraven för kvalitén på vattnet åt djuren är betydligt lättare än för hushållsvatten men till exempel vid mjölkgårdar skall vatten för disk av anläggning och tank uppfylla vissa mikrobiologiska krav.

Det är osannolikt att varje vattentjänstverk kan garantera tillräckligt med vatten även vid krissituationer, därför uppmanas gårdarna att fundera på reservsystem i samband med primärproducentgranskningar, hälsovårdsbesök och tillsynsbesök. Miljöhälsan Kallan poängterar även behovet av en beredskapsplan för djurhållare i samband med utlåtanden gällande djurstall.

Vattentjänstverken och djurgårdarna bör avtala om hur vattendistributionen ordnas under olika omständigheter. Ifall inte vattentjänstverken kan leverera vatten även i krissituationer bör gårdarna ordna med egna fastighetsspecifika reservsystem.

2.3.2 STÖRNINGAR I BAD- OCH BASSÄNGVATTEN

Störningssituationer vid badstränder beror oftast på att badvattnet förorenats av fekala mikrober eller förekomst av cyanobakterier. En del av störningssituationerna orsakas av naturliga källor, medan andra har sitt ursprung i mänsklig aktivitet. Allmänna bassänger är speciellt utsatta för spridning av smitta orsakad av patogena bakterier och virus samt uppkomst av kemiska föreningar som kan utgöra hälsorisker.

För att förebygga att olika störningssituationer vid bad- och bassängvatten utför Miljöhälsan Kallan regelbundna inspektioner vid platserna så att brister kan upptäckas i tid. Även regelbundna vattenprover tas vid allmänna badstränder och bassängvattnen för att upptäcka föroreningar så snabbt som möjligt om sådana förekommer.

2.3.3 LIVSMEDELSBUREN EPIDEMI

För att förebygga alla typer av störningssituationer förknippade med livsmedel, utför Miljöhälsan Kallan regelbundna inspektioner vid registrerade och godkända verksamheter, som hantlar livsmedel eller livsmedelskontaktmaterial.

På Miljöhälsan Kallans tillsynsområde finns en omfattande och mångsidig livsmedelsbransch. Livsmedel och livsmedelskontaktmaterial tillverkade inom samarbetsområdet säljs i hela landet

och även en del exporteras. Detta medför en risk att en livsmedelsburen epidemi skulle ha en betydligt bredare spridning om en sådan uppstår. Livsmedelshandeln sker idag också delvis via internet, vilket även det bidrar till ökade risker.

Situationer där åtminstone två personer från olika hushåll insjuknar och som med största sannolikhet har en gemensam exponeringskälla räknas som en matförgiftningsepidemi. Vid misstanke om botulism räknas ett enskilt fall som matförgiftningsepidemi.

Förutom livsmedelsburna epidemier kan även andra störningssituationer inom livsmedelsförsörjningen uppstå. Till exempel:

- Förorening av kemikalier
- Förorening av främmande ämnen
- Förorening av radioaktiva ämnen
- Allvarliga allergiska reaktioner förorsakade av mat med bristfällig information

Under de senaste åren har norovirus förorsakat de flesta matförgiftningsepidemierna i Finland. Grönsaker och grönsaksprodukter är den vanligaste förmedlaren av epidemier följt av kött och köttprodukter. Enligt riskbedömning är matförgiftningsrisken som störst vid lokaler eller tillställningar var man tillreder och serverar stora mängder livsmedel.

2.3.4 STÖRNINGAR I INOMHUSLUFTEN

Inomhusluften är den luft som människorna huvudsakligen andas. Därför är det viktigt att kvaliteten på den inte är skadlig för hälsan. Kvaliteten på inomhusluften kan vara skadlig för hälsan på grund av fysikaliska, kemiska eller biologiska faktorer som kan uppstå till följd av:

Fysikaliska faktorer

- För varma eller kalla temperaturer
- Materialfibrer
- Brister i ventilationens funktion

Kemiska faktorer

- Emissioner (VOC, PFAS, PAH, formaldehyd)

Biologiska faktorer

- Mikrober
- Allergener

Störningssituationer kan uppkomma då skadliga föroreningar tränger in i byggnader utifrån eller då något händer inne i en byggnad (till exempel en fuktskada) som påverkar inomhusluftens kvalitet. Föroreningarna kan orsakas av användare eller byggnadens material och ytor. Problem med inomhusluftens kvalitet observeras ofta då användarna av byggnaden uppvisar symptom i andningsorganen eller då man kan känna en tydlig försämring av kvaliteten till exempel i form av lukt. Grundorsaken till problemen är ofta att fukt trängt in i konstruktionerna, vilket orsakar både mikrobiologiska och kemiska utsläpp i inomhusluften. I samband med den regelbundna tillsynen i daghem, skolor och vårdinrättningar kontrollerar Miljöhälsan Kallan

faktorer som kan påverka inomhusluftens kvalitet. På begäran kan inspektioner göras i privata bostäder.

2.3.5 KEMISKA OLYCKOR

Inom samarbetsområdet finns en hel del industrier och lager var farliga kemiska ämnen hantearas. Även stora landsvägar och järnvägar var sådana transporteras utgör en betydande risk för en kemisk olycka. Till följd av en kemisk olycka kan vatten, mark och luft kontamineras vilket kan orsaka en mängd olika förödelse. De mest sannolika kemikalieolyckorna är transportolyckor med kemikalieleckor till mark, vattendrag och avlopp, bränder och explosioner samt driftsmisslag och skador på anordningar inom industrin.

Under kemiska riskförhållanden är det räddningsmyndigheterna som ansvarar för den allmänna ledningen och koordineringen av räddnings- och bekämpningsfunktionen. Till Miljöhälsan Kallans uppgifter hör att vid behov bistå räddningsmyndigheten, bedöma och förebygga hälsofaran samt sköta om olika provtagningar.

2.3.6 FÖRHÖJD STRÅLNINGSRISK OCH STRÅLNINGSOLYCKOR

Med en strålsituation avses en hotande eller verklig händelse till följd av vilken befolkningen samt räddnings- och skyddsarbetare kan exponeras för större mängder joniserande strålning än normalt. I övervakningen av strålning deltar Strålsäkerhetscentralen, Inrikesministeriet, Meteorologiska institutet, Försvarsmakten och Social- och hälsovårdsministeriet. Ansvaret har delats upp så att varje enskild sektor sörjer för de åtgärder som situationen medför för det egna förvaltningsområdet.

Vid strålningsfara ansvarar välfärdsområdets räddningsmyndigheter för att befolkningen varnas samt ges förhållningsregler, sköter strålningsmätningen och informerar om den egna verksamheten. Miljöhälsan Kallan har som uppgift att säkerställa att livsmiljön inte vållar sanitära olägenheter och att såväl livsmedel som hushållsvatten och badvatten tryggt kan användas.

2.3.7 VETERINÄRMEDICINSKA RISKER

Tjänsteveterinärerna ansvarar för skötsel av djurens hälsa, behandling av sjukdomar, övervakningen av primärproduktionen av livsmedel med animaliskt ursprung, övervakning av djurhållning, djurskyddet samt förebyggande av djursjukdomar.

Med zoonoser avses sjukdomar som smittar mellan människor och djur. Ur folkhälsoperspektiv är zoonoser betydande orsaker till sjukdomar och epidemier såväl i Finland som i övriga världen. Smittan kan överföras vid direkt kontakt med hus-, nytto- och sällskapsdjur samt vilda djur eller indirekt via till exempel livsmedel, vatten eller insekter.

Miljöhälsan Kallan förebygger zoonoser genom övervakning samt olika provtagningar, både rutinmässiga och baserade på misstanke. Om ett utbrott av en smittsam djursjukdom, med eller utan zoonospotential konstateras deltar Miljöhälsan Kallans veterinärer i bekämpningsarbetet och förhindrandet av spridning.

Miljöhälsan Kallan har ett beredskapspaket för djursjukdomsutbrott där nödvändig skydds- och provtagningsutrustning finns tillgängligt.

2.3.8 VETERINÄRMEDICINSK EPIDEMI

Vid misstanke om en veterinärmedicinsk epidemi har Miljöhälsan Kallan ett nära samarbete med statsveterinärerna vid Livsmedelsverkets regionsektion i Västra Finland som i vissa situationer även helt kan ta över ledningsansvaret.

Statsveterinären kan även förordna kommunveterinären att handha uppgifter i en annan kommun inom samma regionsektions område och Livsmedelsverket har motsvarande rättighet gällande alla veterinärer inom hela landet. En del kommunveterinärer har skolning som beredskapsveterinärer och de används i första hand i dessa situationer.

Vid en lokal störningssituation minskas den ordinära verksamheten och man inriktar verksamheten främst på de akuta sjukdomsfallen, djurskyddet och brådskande myndighetsuppgifter.

2.3.9 STÖRNINGAR I ELFÖRSÖRJNINGEN

Avbrott eller störningar i elförsörjningen kan bero på exceptionella väderfenomen, tekniska fel, storolyckor, elbrist, marknadsstörningar, mänskliga misstag eller medvetet sabotage. Samhället är ytterst beroende av el och för många av samhällets funktioner skulle ett längre elavbrott innebära stora störningar eller till och med totalstopp.

Längre elavbrott kan orsaka både djurskydds- och miljöproblem på djurgårdar. Problem kan uppkomma bland annat då ventilationen och den maskinella mjölkningen upphör att fungera. Eldistributionsföretagen ansvarar för tillgången av el samt för elnätets funktion. Trots detta skall de enskilda kunderna själva ha beredskap för kortare elavbrott. Alla större gårdar skall ha tillgång till egna generatorer som en del av sin beredskap.

Elavbrott kan leda till en mängd ytterligare störningar, nedan finns listade de mest väsentligaste följderna som kan uppstå

- Störningar i vattenleveransen vilket behandlas under rubrik 2.3.1 *Störningar i hushållsvattnet och vattenförsörjningen*.
- Livsmedelsburna störningar till följd av att kylanläggningar inte fungerar.
- Störningar i datatrafiken och informationssystemen som behandlas under rubrik 2.3.11.
- Uppvärmningen i vistelserum vilket kan leda till olika sanitära olägenheter.

2.3.10 ELDSVÅDOR OCH ANDRA STOROLYCKOR INOM SAMARBETSOMRÅDET

Vid eldsvådor och andra storolyckor kan en mängd olika problem uppstå beroende på eldsvådens eller olyckans art. Det kan bland annat handla om en olycka var farliga ämnen är inblandade som behandlas under punkt 2.3.5 *kemiska olyckor*, eller olyckor som leder till förhöjda strålningsrisker vilket behandlas under rubrik 2.3.6 *förhöjd strålningsrisk och strålningsolyckor*.

Vid större eldsvådor i djurstall är det veterinärens uppgift att bedöma djurens tillstånd, huruvida de skall vårdas eller avlivas samt bedöma om eventuella beslut att flytta djur till en tillfällig förvaringsplats och om platsen är lämplig för ifrågavarande djur. Den dejourerande veterinären är med vid brandplatsen under jourtid.

Till följd av en större eldsvåda där räddningsmyndigheten blir tvungen att använda en betydande mängd vatten för släckningsarbetet kan trycket i vattenledningarna sjunka. Detta kan leda till att vattenkvaliteten försämras. (se punkt 2.3.1 *störningar i hushållsvattnet*)

2.3.11 STÖRNINGAR I DATATRAFIKEN OCH INFORMATIONSSYSTEMEN

En stor del av Miljöhälsan Kallans verksamhet är beroende av datanät och informationssystem. Även alltmer av vår kommunikation och dokumenthantering sker idag helt elektroniskt. Eftersom i sin tur datakommunikationsnätet är beroende av elenergi medför detta att hotbilden har en direkt koppling till störningar i elförsörjningen.

Även olika typer av cyberattacker har blivit allt vanligare och kan leda till att sekretessbelagd information läcker ut eller att dataprogram och kommunikationskanaler blir otillgängliga.

Miljöhälsan Kallan följer Pedersöre kommuns IKT-avdelnings instruktioner för att förebygga och hantera datarelaterade hot. Personalen vid Miljöhälsan Kallan jobbar aktivt med att känna igen eventuella bluffmeddelanden och cyberattacker genom att delta i olika skolningar. Direkt något misstänksamt upptäcks meddelas IKT-avdelningen, som utreder saken.

Ifall datasystemen ändå bryts har Miljöhälsan Kallan beredskapen att utföra arbetet manuellt med anteckningar på papper.

2.3.12 ÖVRIGA RISKFAKTORER

Övriga riskfaktorer som kunde uppstå i samarbetsområdet kunde till exempel handla om avsiktligt orsakade faror. Avsiktligt orsakade faror är svåra att förutse och kunde i princip beröra vilken av de tidigare nämnda störningssituationerna som helst. Om sådana uppstår används allmänna principer vid farosituationer beroende på situationens art.

Avsiktliga riskfaktorer som kan uppstå kan till exempel handla om:

- Avsiktliga elavbrott
- Avsiktlig kontaminering av livsmedel eller dricksvatten
- Avsiktlig placering av en oskyddad strålningskälla
- Avsiktliga bränder

För att förebygga avsiktliga attacker har aktörer en skyldighet att förhindra tillträde av utomstående personer till vattenverk, primärproduktionsgårdar och produktionsanläggningar. Verkställandet av detta granskar Miljöhälsan Kallan vid inspektioner.

3 Operativ beredskapsplan

Den operativa beredskapsplanen ger konkreta anvisningar för hur Miljöhälsan Kallan ska agera när något som avviker från det normala inträffar. Utgångspunkten i beredskapen är att verksamheten även under störningssituationer ska fortgå med minsta möjliga störningar.

Vid större störningar krävs ett organisatoriskt helhetsperspektiv och en samordning av respektive kommuners resurser. I dylika lägen leds situationen av kommunernas *krisledningsgrupper* som sammankallas av kommun-/ stadsdirektören. Vid mindre störningar som begränsar sig till verksamheten inom Miljöhälsan Kallan, är utgångspunkten att situationen hanteras med avdelningens normala befogenheter och resurser.

3.1 Ledningssystem vid störningssituationer

3.1.1 KOMMUNERNAS KRISLEDNINGSGRUPPER

Enligt den allmänna delen av kommunernas beredskapsplaner hanteras störningssituationer som kräver tväradministrativa åtgärder av en krisledningsgrupp, medan mindre kriser avklaras med avdelningens normala befogenheter. Alla kommuner inom samarbetsområdet har sina egna krisledningsgrupper som sammankallas vid större kriser.

3.1.2 AVDELNINGENS EGNA LEDNINGSARRANGEMANG UNDER STÖRNINGAR

Beroende på hurudan störningssituation som uppstår behöver inte de berörda krisledningsgrupperna alltid meddelas. När det handlar om mindre störningar till exempel små störningar i vattenkvaliteten eller mindre matförgiftningsmisstankar följer Miljöhälsan Kallan principschemat nedan:

- Riskbedömning och förebyggande av fara
- Tagning av de första proven samt förebyggande av ytterligare fara
- Upprepad bedömning
- Återställande av säkerheten och tilläggsprover

3.2 Arrangemang för att larma och informera ledningen och nyckelpersoner

Enligt den allmänna delen av värdkommunens beredskapsplan ska krisledningsgruppen alarmeras när en störningssituation inträffar. Grundprincipen för alarmeringen är att *var och en som upptäcker en störningssituation meddelar om den till sin förman, som omedelbart kontakter krisledningsgruppen*. Personalen bör ha en *låg tröskel* för att larma förman och krisledning. Om det konstateras att situationen inte kräver tväradministrativa åtgärder upplöses krisledningsgruppen och störningen avklaras därefter med hjälp av avdelningens normala ledningsarrangemang.

Till Miljöhälsan Kallan kan en anmälan om en störningssituation komma från många olika håll. Beroende på situationens karaktär och omfattning så bestämmer man huruvida ärendet skall vidareanmälas och till vem. Om det är frågan om en allvarlig situation som kräver samarbete med räddningsväsendet och anmälan kommer från ett annat håll än alarmcentralen eller räddningstjänsten kontrolleras anmälanens korrekthet och man försäkrar sig om att alarmcentralen får informationen via telefon.

Inom Miljöhälsan Kallan är det den person som mottagit och kontrollerat anmälan om en störning som vidarebefordrar anmälan till chefen för miljöhälsovården eller dennes vikarie samt till övriga hälsoinspektörer. Chefen för miljöhälsovården informerar i sin tur beroende på störningens art, läkare för smittosamma sjukdomar, sakkunniga institutioner samt laboratorier dit eventuella prov skall levereras.

Om en störningssituation som kräver omedelbara handlingar inträffar utanför ordinarie arbetstid sköts alarmeringen inom enheten i första hand via chefen för miljöhälsovården.

3.2.1 MILJÖHÄLSAN KALLANS ALARMERINGSSHEMA

E-post utgör ett effektivt sätt att nå ut med information till många personer samtidigt, men i akuta situationer där man behöver försäkra sig om att personalen omedelbart nås av

informationen är e-posten förenad med begränsningar. Miljöhälsan Kallan har uppgjort ett alarmeringsschema som används i situationer när information om en störningssituation snabbt behöver nås ut till hela avdelningen.

3.2.2 INFORMATION TILL ALLMÄNHETEN

Myndigheter har en allmän skyldighet att informera. Information ges via Miljöhälsan Kallans hemsida och sociala medier. Beroende på situationens art och karaktär informeras via de lokala tidningarna (Österbottens Tidning, Keski- Pohjanmaa, finska och svenska Yle), lokal-tv (yle.fi) och den lokala radion. Med rätt information kan man både bekämpa faran och förhindra onödig ängslan. Behovet och omfattningen av information bestäms från fall till fall. Miljöhälsan Kallan informerar lokalt om riskförhållanden och åtgärder som ansluter sig till dem. De centrala myndigheterna informerar om farosituationer som berör ett mera omfattande område.

Beroende på vilken typ av störningssituation som uppstår är det olika myndigheter som sköter om informeringen. Till exempel vid olika typer av olyckor och bränder är det räddningsmyndigheten som ansvarar för informeringen, vid strålningssituationer är det Strålsäkerhetscentralen som informerar medan om det handlar om störningar i vattenkvaliteten eller annat som främst hör till Miljöhälsan Kallans uppgifter att övervaka sköts informeringen av chefen för miljöhälsovården.

Vid allvarliga störningssituationer har den kommunala hälsoskyddsmyndigheten behörighet att utfärda varningsmeddelanden. Centrala myndigheter kontaktas.

3.3 Samarbete med olika aktörer

Krishantering förutsätter samverkan med olika aktörer när en störningssituation väl har inträffat. Beredskapsarbete handlar även om att förebygga uppkomsten av olika kriser och även där behöver man samarbeta med andra kommuner, organisationer och myndigheter.

3.4 Handlingskort för störningssituationer

Miljöhälsan Kallan använder sig av handlingskort för störningssituationer i syfte att utveckla sin beredskapsplanering. I händelse av en störningssituation utgör handlingskorten en konkret instruktionsbok för hanteringen av krisen. Handlingskorten kommer att utvecklas under de kommande åren.

3.5 Utveckling av den egna verksamheten

Även om Miljöhälsan Kallan strävar till att ha en mycket god beredskap inför störningssituationer, så kan man aldrig utgå från att planen utgör en fullständig manual för hur en specifik krissituation hanteras på bästa sätt. Därför är det viktigt att efter varje störningssituation utvärdera åtgärderna som vidtogs och utveckla beredskapen utgående från erfarenheterna.

3.6 Uppdatering av beredskapsplanen

Miljöhälsan Kallan utvärderar beredskapsplanerna och deras bilagor varje år och gör uppdateringar vid behov. Beredskapsplanens allmänna del och den avdelningsspecifika beredskapsplanen med tillhörande bilagor godkänns av Miljöhälsovårdsnämnden. Vid uppdateringar i den allmänna beredskapsplanen sänds en kopia av beredskapsplanens allmänna del till samarbetsområdets fyra kommuner.

4 Beredskapsplan för undantagsförhållanden

Enligt beredskapslagens 12 § (1552/2011) är myndigheterna skyldiga att ha beredskap för undantagsförhållanden. Kommuner ska genom beredskapsplaner och förberedelser för verksamhet under undantagsförhållanden samt genom andra åtgärder säkerställa att deras uppgifter kan skötas så väl som möjligt också under undantagsförhållanden

Det är statsrådet i samverkan med republikens president som konstaterar att undantagsförhållanden råder i landet. Statsrådet utfärdar då en förordning för viss tid om att bestämmelserna i beredskapslagen eller i lagen om försvarstillstånd ska börja tillämpas.

4.1 Undantagsförhållandens inverkan på verksamheten vid Miljöhälsan Kallan

Vid undantagsförhållanden har myndigheter extra behörigheter och skyldigheter för att säkerställa invånarnas säkerhet. Nedan finns listade exempel på situationer som kan leda till att undantagsförhållanden utlyses:

- Ekonomisk kris
- Katastrof/storolycka
- Försvarad tillgång väsentliga råvaror/bränslen
- Större sabotage
- Skärpt internationellt läge
- Krigshot
- Krigsanfall, krig och tillstånd efter krig

I beredskapslagen avdelning II (14 § – 122 §) finns olika befogenheter som myndigheter kan få när undantagsförhållanden utlyses. I detta kapitel finns listade de befogenheter och uppgifter som kan inverka på Miljöhälsan Kallans verksamhet.

4.1.1 TRYGGANDE AV VATTENTILLGÅNGEN

För tryggnad av vattenförsörjningen i kommunerna under undantagsförhållanden kan jord- och skogsbruksministeriet genom sitt beslut förplikta ett vattentjänstverk att leverera eller tillhandahålla vatten utanför sitt eget verksamhetsområde för tillgodoseende av utomstående behov av vatten samt genom sitt beslut ändra en rätt till vattentäkt, om det är nödvändigt för säkerställande av en kommuns eller en större konsumentgrupps tillgång till vatten eller för tryggnad av verksamheten i ett vattentjänstverk. Verkställandet av detta är varje vattenverks skyldighet men Miljöhälsan Kallan kan vid behov understöda genomförandet av detta samt införa extra provtagningar för att säkerställa att vattnet som levereras är säkert.

4.1.3 UNDANTAG FÖR SOCIAL- OCH HÄLSOVÄRDSTJÄNSTER

För tryggnad av befolkningens social- och hälsovård under undantagsförhållanden kan det genom förordning av statsrådet föreskrivas att välfärdsområdet och välfärdssammanslutningen kan avstå från behandlingen av och beslutsfattande i fråga om anmälningar i anslutning till anmälningspliktig verksamhet enligt hälsoskyddslagen samt uppgifter i anslutning till utredning av bostäders hälsorisker.

4.2 Statlig styrning av kommunernas verksamhet under undantagsförhållanden

Beredskapslagen ger statens olika förvaltningsområden omfattande befogenheter att styra kommunernas verksamhet under undantagsförhållanden. De statliga myndigheterna kan utfärda beslut och anvisningar som kommunerna ska iakttä när de sköter sina uppgifter.

4.3 Avdelningens verksamhet under olika nivåer av beredskap

Enligt den allmänna delen av kommunernas beredskapsplaner indelas beredskapen i tre olika nivåer: basberedskap, höjd beredskap och full beredskap.

Följande bild sammanfattar värdkommunen Pedersöres process för skärpning av beredskapen:

4.3.1 BASBEREDSKAP

Under basberedskap sköts Miljöhälsan Kallans uppgifter som normalt och med normala befogenheter. Verksamhetens mål under normala förhållanden är att trygga en hälsosam livsmiljö för invånarna och djuren i vårt område samt att förebygga, minska och undanröja sådana faktorer i livsmiljön som kan orsaka hälsofara. Veterinärvården erbjuder grundläggande veterinärvårdstjänster dagtid samt akut vård 24/7 för samarbetsområdets nytto- och sällskapsdjur.

4.3.2 HÖJD BEREDSKAP

Från den grundläggande basberedskapen skall man snabbt och flexibelt kunna övergå till en förhöjd beredskap. Vid fara för en storolycka eller vid fara för en omfattande störningssituation övergår beredskapen från grundberedskap till förhöjd beredskap.

Tillstånds- och tillsynsverket avgör huruvida övergång till förhöjd beredskap i landskapet sker. Förhöjd beredskap innebär att man inom loppet av två dygn höjer övervakningskapaciteten jämfört med basberedskapen. För att uppnå en effektiverad beredskap minskar man på normala tillsynen och verksamheter som inte är absolut nödvändiga.

Vid höjd beredskap intensifieras, beroende på situationens typ, strålriskövervakningen, livsmedelsövervakningen eller dricksvattenövervakningen.

Samarbete mellan miljöhälsovården och primärhälsovården effektiveras, speciellt då det gäller insamlandet av uppgifter av epidemiologisk art. Höjd beredskap förutsätter att planerna för kommunikationsväsendet, transport och försörjning fungerar samt att personalen förbereder sig och vet hur de skall agera. Verksamheten sker även inom ramarna för författningarna

gällande normala förhållanden, men beredskapsförfattningarna och befolkningsskyddssystem kan tas i bruk redan vid förhöjd beredskap.

4.3.3 FULL BEREDSKAP

Vid storolyckor och svåra störningssituationer övergår man till en full beredskap. Övergången till full beredskap skall ske inom 2 - 6 dygn. Anhållan om befrielse från eventuell värnplikt för de manliga tjänstemännen inom Miljöhälsan Kallan bör vara gjord på förhand. Den fulla beredskapen kan beröra ett område eller hela landet. Statsrådet (regeringen) avgör huruvida man skall övergå till full beredskap.

Full beredskap kan innebära ökad mängd provtagningar, undersökningar och transporter av prov vilket kan förutsätta arbete i flera skift samt fortgående jour inom hela övervakningssektorn.

Vid full beredskap tas alla resurser i bruk och man koncentrerar sig på att klara av krissituationen. Mindre viktiga uppgifter får ge vika och ersätts av nya uppgifter.

Vid full beredskap koncentreras uppgifterna i huvudsak på följande saker: provtagning av livsmedel och hushållsvatten, transport av prov till laboratoriet, övervakning för att förebygga spridning av sjukdomar, strålningsmätningar, rapportering samt dejourering dygnet runt.

4.4 Reserveringar

En viktig förutsättning för att kunna sköta vitala och kritiska funktioner även under undantagsförhållanden är tillgången till nödvändiga resurser. Kommunerna bör därför reservera personal, fordon och arbetsmaskiner så att de kvarstår i kommunernas eget bruk även under undantagsförhållanden. Kommunernas krisledningsgrupper koordinerar reserveringar utgående från ett helhetsperspektiv.

För att säkerställa Miljöhälsan Kallans verksamhetsförutsättningar vid störningssituationer bör man även vara beredd på att inte ha tillgång till Internet (bl.a. till Tillstånds- och tillsynsverkets, Livsmedelsverkets och Stuks hemsidor samt författningsdata-banken Finlex). Därför är det ändamålsenligt att den viktigaste lagstiftningen samt beredskapsplanen med tillhörande material som kontaktuppgifter, anvisningar och modeller för information, finns sparade på ett sådant ställe var man har tillgång även utan internetuppkoppling.

Personalen vid Miljöhälsan Kallan använder sig av egna fordon för uppgifter som arbetet förutsätter. Utrustning för olika provtagningar och mätningar finns vid verksamhetspunkten i Pedersöre samt ett så kallat beredskapspaket.

Manliga anställda skall lämna in en anhållan om personreservering till försvarsmakten vart tredje år.

Källor

Lagstiftning

- Beredskapslag (1552/2011)
- Hälsoskyddslag (763/1994)
- Lag om djursjukdomar (76/2021)
- Livsmedelslag (297/2021)
- Räddningslag (379/2011)

Övriga källor

Social- och hälsovårdsministeriet (2014), *Exceptionella situationer inom miljöhälsan*

- https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/70334/URN_ISBN_978-952-00-3552-5.pdf?sequence=1&isAllowed=y /24.4.2026

Social- och hälsovårdsministeriet (2019), *Planering av beredskap och kontinuitetshantering*

- <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-4089-5> /24.4.2026